TÜRK KENEŞİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ KURUMLARI PERSPEKTİFİNDE TÜRKİSTAN CUMHURİYETLERİNDE EĞİTİM VE KİMLİK MESELESİ

Hüseyin Satıcıoğlu
Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi

Çarlık Rusyası işgal öncesi ve sonrası Türkistan coğrafyasında hakimiyet kurmak amacıyla birçok etnografya, folklor ve dil çalışması yapmıştır. Bu sayede Çarlık Rusyası'nın akabinde kurulan Sovyetler Birliği ise egemenliği altındaki farklı dil, din ve kültüre sahip halklar hakkında oldukça büyük bir bilgi birikimine sahip olmuştur. Sovyet Rusyası iktidarını güçlendirmek adına bu farklılıkları zenginlik olarak görmek yerine bir tehdit olarak algılamış ve tüm eğitim sistemiyle sosyalist ideolojiye, Sovyet tipi insan yaratma yoluna girmiştir. Sovyet tipi insan yaratma çalışmalarının önündeki en büyük engel Türk üst kimliğine sahip Türkistan ve Kafkasya Türk boylarıydı. Farklı boy isimleriyle anılsa da ortak bir edebi lehçeye ve alfabeye sahip olan Türkistan Türkleri birbiriyle iç içe yaşamaktaydı. Sovyetler Birliği önce bölgesel ses farklılıklarına dayalı yeni alfabeler, suni sınırlar ve ardından boy adlarının yazılı olduğu yeni nüfus belgeleriyle Türk boyları arasındaki irtibatı koparmayı hedefledi. Sovyetler Birliği içinde kullanılan Ermeni ve Gürcü alfabesine ise herhangi bir müdahalede bulunulmadı. Türkiye'den önce Çarlık Rusyası'nda ortaya çıkan ve ortak Türk bilincini ayakta tutmaya çalışan Türkçülük ise "Türk gerici burjuva-toprak ağalığı çekim merkezinin kendi maksadı doğrultusunda bütün Türk dilli halkları Türkiye hâkimiyetine sokmayı öngören ırkçı kavram" olarak tanımlandı ve "karşıdevrimci suçlar" kapsamında en ağır şekilde cezalandırıldı (1: 108).

Ardından eğitim programlarıyla bir yandan kendi ideolojisini aşılarken bir yandan da Türk üst kimliğini ortadan kaldırmaya yönelik suni tarih yazımına, milli ruhu ve direnişi besleyen folklor ürünlerine müdahaleye girişilmiştir. Yıllar geçtikçe geliştirilen stratejiler ve izlenen politikalar meyvesini vermeye başlamıştır. Sovyet tipi yaşam tarzı ve kültür ise yeni kurulan fabrikalar, kolhozlar, eğitim ve devlet kurumları aracılığıyla uzak köylere kadar hâkim olmuştur. Rusça dışındaki diller hayatın birçok alanından çıkarılmış, komşu Türk boyları ve hatta aynı boya mensup kişiler bile birbirleriyle iletişim kurarken Rusça kullanmaya başlamıştır. Kırgız Türklerinden dünyaca ünlü yazar Cengiz Aytmatov 1980 yılında yazdığı "Gün Olur Asra Bedel" adlı eserinde bu yaratılmak istenen insan tipini "mankurt" olarak tanımlamış ve kitap komünizm eleştirisi olarak değerlendirilip toplatılmıştır. Yürütülen politikalar neticesinde Türk boylarının birbirleriyle irtibatları zayıflamış, Türkiye'yle ise oluşturulan "demir perde" ile irtibat tamamen koparılmıştır. Farklı coğrafyalarda yaşasalar bile bir millet için köprü olan dil, din, tarih ve

kültür bağları sonraki kuşakları da etkileyecek olan 70 yıllık Sovyet hakimiyeti döneminde büyük zarar görmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in öngördüğü gibi Milli Mücadele'nin ve kurulan cumhuriyetin ilk yıllarındaki dost ve müttefik Sovyetler Birliği 1986'da Komünist Partisi'nin siyasal alanda glastnost (açıklık) ile sosyal ve ekonomik alanda perestroyka (yeniden yapılanma) ilkelerini kabul etmesiyle dağılma sürecine girdi. Böylece Sovyetler Birliği içinde Türkistan coğrafyasında yer alan Türkiye ile ortak tarihi, kültürü, dini ve dili paylaşan Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Kırgızistan 1991 yılında bağımsızlığına kavuştu. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türk dış politikasının vektörlerinde ve önceliklerinde değişimler meydana geldi. Ancak tek bağımsız Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti bu yeni duruma mevcut kaynak ve stratejileriyle ne kadar hazırdı? Türkiye Türklerinin aydınları, bilim adamları, iş dünyası ve siyaset yürütücüleri coğrafya ve toplum hakkında yeterli bilgi birikimine sahip miydi? Ortaya çıkan yeni dünya düzeninde hür ve müreffeh bir şekilde yaşayabilmek için ortak bir yaşam perspektifi nasıl oluşturulacaktı? Türkistan coğrafyasında yer alan, içinde çokça Türk nüfusu barındıran, Türk halklarıyla on asırlık ortak tarih, kültür ve inancı paylaşan Tacikistan Cumhuriyeti'ni de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Türkistan Cumhuriyetleri 1991 yılında bağımsızlığın ilan edilmesiyle Pos-Sovyet ülkelerin birçoğu gibi oluşan yönetim boşluğundan kaynaklanan istikrarsızlık ve ekonomik sorunlarla mücadele ediyordu. Türkiye ise çeşitli jeopolitik meseleler, terör ve ekonomi vb. iç ve dış sıkıntılarla meşguldü. Türkiye Cumhuriyeti ortaya çıkan yeni tablo karşısında mevcut kaynakları itibariyle tamamen bağımsız Türk Dünyası politikası yürütebilecek bir durumda değildi. Batı ve özelde Avrupa Birliği ağırlıklı bir politika izlenmesine rağmen bağımsızlıklarından itibaren Türk Cumhuriyetleri Türk dış politikasının en önemli vektörlerinden ve önceliklerinden olmuştur.

Bağımsızlık ilanlarının ardından Türk Cumhuriyetlerini tanıyan ilk ülkelerden olan Türkiye Cumhuriyeti uluslararası kuruluşlara üyelik, serbest piyasa ekonomisine geçiş, yeni devlet teşkilatlarının güçlendirilmesi gibi konulardaki desteklerin yanı sıra eğitim ve kültür konusunda da birçok işbirliği gerçekleştirilmiştir. Türkiye, 1992'den itibaren Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri'nin gerçekleştirilmesine öncülük etmiştir. Türk Dünyası'nın UNESCO'su olan TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı) "Türk Halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak" amacıyla 1993 yılında Ankara'da kurulmuştur. 2008'de Bakü'de kurulan TÜRKPA (Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi) ise ilişkilerin siyasi bir zemine oturtulmasını sağlamıştır. 2010'da geçekleştirilen 10. Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nde, bu zirveler Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi/Türk Keneşi) adıyla kurumsal bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu çatı kuruluşun bünyesinde Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve merkezi İstanbul'da yer alan Sekreterya teşekkül ettirilmiştir. Türk Konseyi'nin himayesi altında 2011'de Türk Dili Konuşan Ülkeler Ortak İş Konseyi (Türk İş Konseyi), 2012'de Nur-Sultan'da Uluslararası Türk Akademisi ile Bakü'de Türk Kültür ve Mirası Vakfı, 2013'te Türk Üniversiteler Birliği, 2013'te Avrasya Askerî Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilâtı (TAKM) kurulmuştur.

1992 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti tarafından Büyük Öğrenci Projesi'yle Türkiye'deki ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarına burslu öğrenciler alınmaya başlanmış, 2012'ye kadar program Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Topluluklar Sınavı adı altında yükseköğrenim seviyesinde öğrenci alımına devam etmiştir. 90'lı yıllarda yapılan sınavlar yeterli tanıtım, geçerlik ve güvenirliğe sahip olmadığı için projede beklenen başarı sağlanamamıştır (2: 14-15). Beş Türkistan Cumhuriyeti'nden Türk üniversitelerine 1992-2012 yılları arasında yerleşen 13.835 öğrenciden 4.167 öğrenci mezun olabilmiştir. 2012 itibariyle programda 1.690 öğrenci ise öğrenimine devam etmekteydi. 1992-2003 yılları arasında ortaöğrenim seviyesinde kabul edilen 1533 öğrenciden 692 öğrenci mezun olabilmiştir (3: 8-9). 2012 itibariyle Türk Cumhuriyetlerine yönelik olan bu program tüm dün-

Eğitim pahalı ve meyvesini geç veren bir yatırımdır ancak kimlik inşası ve milletlerin geleceği için en zaruri olgudur. Kimlik ve millet bilinci oluş umunda örgün eğitimin önemi ortadadır.

ya ülkelerini kapsayan Türkiye Bursları içerisine dâhil edilmiştir. On binlerce Türkiye mezunu ile çeşitli ülkelerde ve sektörlerde karşılaşmak mümkündür.

Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin derinleşip kök salması ve geleceğe birlikte yürüyecek nesillerin yetiştirilmesi için ikili anlaşmalar çerçevesinde 1993'te Kazakistan'ın Türkistan şehrinde Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 1995'te Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (KTMÜ) kurulmuştur. 1996'dan itibaren Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilikleri bünyesinde söz konusu beş ülkenin başkentlerinde Türkiye Türkçesi Öğretim Merkezi açılmıştır.

Kırgızistan, Türkistan coğrafyasında Türkiye'nin eğitim, kültür ve sosyal alanlarda en çok yatırım yaptığı ülke olarak öne çıkmaktadır. 1992'de başkent Bişkek'te Eğitim Müşavirliği'ne bağlı olarak eğitim dili Türkiye Türkçesi olan Kırgız-Türk Anadolu Kız Meslek Lisesi ve Kırgız-Türk Anadolu Lisesi Kırgız vatandaşlarına hizmet vermeye başlamıştır. 1995'te ortak olarak özel statüde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (KTMÜ) kurulmuştur. Tınçtık Caddesi'ndeki Merkez Binası ve Cal semtindeki Kırgızistan'ın en modern ve gelişmiş kampüsü olan Cengiz Aytmatov Yerleşkesi'nde birçok tesis ve bina ile eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerine devam edilmektedir. Tüm fakültelerinde ve bölümlerinde Türkiye ve Kırgızistan Türkçesinin zorunlu öğrenim dili olduğu üniversitenin Orta Asya üniversiteleri arasında güzide bir yere sahiptir. 2018 itibariyle 14 ülkeden gelen 6296 öğrencinin öğrenim gördüğü 9 fakülte, 4 yüksekokul ve iki enstitüye sahip olan üniversite Türk Dünyası açısından "Altın Köprü" olarak adlandırılmaktadır (4). Kırgızistan'a Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan yatırımlar meyvesini vermeye başlamıştır. Günümüzde Kırgızistan'da pek çok iş adamı, siyaset ve ekonomide etkin kişiler aldıkları eğitim veya kurdukları ilişkiler sayesinde Türkiye Türkçesi konuşmaktadır. Türkiye Türkçesi Kırgızistan'da resmi diller Kırgızca, Rusça ve bölgesel dil Özbekçeden sonra en çok bilinen dördüncü dildir (5: 62).

Türkiye, Türk Cumhuriyetleriyle daha yakın ilişkiler kurmak, teknik yardımda bulunmak ve koordinasyonunu sağlayabilmek için 1992'de Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansını (TİKA) kurmuştur. TİKA sosyal ve ekonomik alanlarda birçok projeyi gerçekleştirerek Türkiye-Türk Cumhuriyetleri ilişkilerinde önemli bir aktör olmuştur. 1993 yılında TİKA'nın ilk yurtdışı ofisi Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te açılmıştır. Daha sonra tüm Türkistan Cumhuriyetlerinde önemli projelere imza atmıştır. Günümüzde TİKA Meksika'dan Filipinler'e kadar çeşitli ülkelerde açtığı koordinatörlükler aracılığıyla projelerini gerçekleştirmektedir.

Kişiler ve toplumlar arasında en önemli bağlar dil, kültür, inanç ve tarihtir. Çarlık ve Sovyet Rusyası idaresi döneminde söz konusu etkenlerin tahrip edilmesiyle sekteye uğrayan Türk toplulukları arasındaki ilişkilerde beklenilen düzeye ulaşılamamıştır. Ortak alfabe iradesi tamamen ortaya konulamamış ve taraflarca ortak iletişim dili olarak belirlenen Türkiye Türkçesi ise coğrafyada beklenen yaygınlığa ulaştırılamamıştır. Türk Cumhuriyetlerinin mevcut yazım dilindeki farklılıklar çok yakın lehçeler arasında bile anlamayı güçleştirmektedir. Türkiye dışındaki Pos-Sovyet coğrafyada yaşan Türk toplulukları birleriyle Rusça iletişim kurmaya devam etmektedir. Türkiye Türkçesi öğretimi Türkistan'da T.C. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı TÖMER ve ortaöğretim kurumları, Yunus Emre Vakfı, ortak üniversiteler vb. kurumlar ve özel müteşebbislerce gerçekleştirilmektedir. 90'lı yıllardan itibaren tüm dünyada popüler hale gelen yabancılara Türkiye Türkçesi öğretimi Türk eğitim camiasının önündeki güncel meselelerden biridir. Türk lehçelerinin konuşulduğu coğrafyalarda Türkiye

Türkçesi öğretimi diğer yabancılara yönelik Türkçe öğretiminden müstakil olarak incelenmesi ve üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Türk Cumhuriyetlerinin ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında Türkiye Türkçesinin en azından ikinci yabancı dil olarak okutulması bu meselelerin çözülmesi adına atılması gereken önemli bir adımdır. Bu adımın atılabilmesi için öncelikle oluşturulacak bir üst kurum himayesinde Türk lehçelerine ve coğrafyasına hâkim, yabancılara Türkçe öğretimi ve pedagojik alanlarda yeterli bilgi ve birikime sahip uzmanlarca "Türk Dillilere Türkiye Türkçesi Öğretimi" ders kitapları hazırlanmalıdır. Bu kitaplar ilk ve orta düzeydeki eğitim kurumlarının bütün sınıfları ile yetişkinler için ayrı ayrı olacak bütün dil beceri seviyelerine, öğrencilerin yaş gruplarına, çağdaş dil öğretim esaslarına, yöntem ve tekniklerine göre hazırlanmalıdır. Projede hedef kitleye uygun olacak şekilde temel seviyede lehçelerdeki ortak dil yapıları ve sözcüklere ağırlık verilmeli; ileri seviyelerde ise gerekli durumlarda ortak tarihi ve kültürel mirası ele alan metinlere yer verilmelidir. Bu çalışmaların gerçekleşebilmesi için kurumsal bir üstyapının teşekkülü ve Türkiye Türkçesi alanında coğrafyada tecrübe kazanmış bütün kurum ve şahısların değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu alanda Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu 50 öğretim elemanıyla yurtdışındaki en geniş Türkçe öğretimi kadrosuyla ve 22 yıllık kurumsal tecrübenin sonucunda gerçekleştirdiği "Altın Köprü Türkçe Öğretimi Ders Kitapları" ile ipi göğüsleyebilecek kurumlardandır.

Eğitim alanında Türkiye bağımsızlıktan günümüze kadar coğrafyada önemli bir okullaşmaya sahip olsa da bu yatırımlarda strateji ve koordinasyon eksikliği göze çarpmaktadır. Günümüzde Maarif Vakfı, Türk Cumhuriyetleri dışındaki coğrafyada başarılı bir şekilde örgün eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Türk Cumhuriyetlerinde ise Milli Eğitim Bakanlığı mevcut insan kaynaklarıyla dış temsilcilikler bünyesinde süreli görevlendirme esasına dayalı olarak yerli halkın ve Türk vatandaşlarının eğitim öğretim ihtiyacını gidermeye çalışmaktadır. Türkiye açısından Türk Cumhuriyetlerinin tamamen yabancı bir coğrafya olmadığı için mevcut durum ve amaçlar bakımından dünyanın geri kalanından farklı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple özel statüde ve müstakil bir kurum altında bütün eğitim kurumlarının toplanması ve kaynakların belirli bir strateji çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Günümüzde bu coğrafyada Türkiye Türkçesi öğrenmeye ve Türk devlet okullarına yüksek bir talep vardır. Oluşturulacak bu kurum çerçevesinde hem dil öğretimi hem de örgün eğitim kurumlarının ihtiyaç analizi yapılarak Türk Cumhuriyetlerinin orta ve büyük çaptaki bütün şehirlerinde teşekkül ettirilmesi gerekmektedir. Böylece bu kurumlar arasında koor-

TÜRK KENEŞİ
TURKIC COUNCIL

dinasyon sağlanmış, kaynaklar verimli kullanılmış ve kurumsallaşma gerçekleşmiş olacaktır.

Eğitim pahalı ve meyvesini geç veren bir yatırımdır ancak kimlik inşası ve milletlerin geleceği için en zaruri olgudur. Kimlik ve millet bilinci oluşumunda örgün eğitimin önemi ortadadır. Tarih, edebiyat, din kültürü ve ahlâk bilgisi kitapları yazılması gibi önceliği olan projeler henüz hayata geçirilememiştir. Bütün Türk ülkelerinin eğitim kurumlarında Genel Türk Tarihi, Eski Türk Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatı ile Din Kültürü ve Ahlâk bilgisi kitaplarının ortak komisyonlarca bilimsel ve milli-manevi değerlere dayanak hazırlanıp okutulması hem yanlış ve eksik öğrenimi engelleyecek hem de Türk Dünyası gençliğini ortak bir geleceğe hazırlayacaktır.

Kazakistan'ın başkenti Nur-Sultan'da "Türk Dünyasının eski çağlardan günümüze kadarki tarih, dil, edebiyat ve kültürünü araştırmak, Türk devletlerinin insanlık medeniyetindeki yeri ve katkısını orijinal kaynaklar temelinde tespit etmek ve Türk Dünyasıyla ilgili bilimsel araştırmaları koordine eden eşsiz bir merkez haline gelmek" amacıyla Uluslararası Türk Akademisi kurulmuştur. Türk Akademisinin Türk ve dünya bilim camiasında daha etkin ve tanınır hale gelmesi için sahada bilimsel çalışma projelerini desteklemesi, Türk ülkelerindeki gerekli üniversitelerde temsilcilik açması, bilim dünyasında otorite olacak nitelikte kaynaklar üretmesi ve Türk Dünyası Bilimsel Dergi Tarama İndeksi'ni oluşturması gerekmektedir.

Türk Dünyasında akademik ilişkilerin ve işbirliğinin tesis edilmesi ve koordinasyonu adına "Türk Keneşi üye ülkeleri arasında yükseköğretim alanında iş birliğini gerçekleştirmek" amacıyla 2013 yılında Türk Üniversiteler Birliğinin kurulmuş olması umut vericidir. Birliğin faaliyetleri çerçevesinde Orhun Öğrenci ve Öğretim Görevlisi Değişim Programı ile beraber sosyal ve sportif faaliyetlerin gerçekleştirilmesi üniversiteleri birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görecektir. Hâlihazırda Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'den 18 üniversitenin üye olduğu kuruma daha fazla katılımın sağlanması ve faaliyetlerin zenginleştirilip yaygınlaştırılması hem kurumu hem de halklar arasındaki maddi-manevi köprüleri güçlendirecektir.

Bilişim ve enformasyon çağında Türk Dünyası'na yönelik yayın yapan tek televizyon kanalı TRT Avaz'dır. "Türkiye Cumhuriyeti ve Türkçe konuşan geniş coğrafya arasında bir kültür köprüsü olma" amacıyla 2009'da TRT bünyesinde kurulan kanal kültür ve haber ağırlıklı yayın politikası izlemektedir. Türk Dünyası adına önemli bir adım olsa da tek başına TRT Avaz yeterli olmayacaktır. Türk topluluklarının birbirleriyle ilgili haberleri yabancı enformasyon kaynaklarından almaları birçok sorun meydana getirmektedir. Uluslararası üne sahip ve belli ekonomik veya siyasi güç merkezlerinin elinde bulunan yayın organları tabii olarak kendi çıkarları doğrultusunda yayın yapmaktadır. Bilginin saniyeler içinde dünyanın dört bucağına yayıldığı günümüz dünyasında medyanın her türü devletler için çok büyük önem taşımaktadır. Türk Keneşi ülkelerinin mali desteğiyle özel statüde, ortak ilkelere ve amaçlara bağlı bir medya grubunun teşekkülü zaruridir. Öncelikle Türk Dünyası'nı ve dünyanın önemli noktalarını kapsayacak şekilde "Türk Dünyası Haber Ajansı" ve haber, müzik, kültür-sanat gibi alanlarda her Türk lehçesini konuşan topluluğa yönelik paket programlar ayrı lehçelerde ve Rusça yayın yapacak şekilde kanallar teşekkül edilmedir.

Uluslararası Türk Akademisi'ne büyük görevler düşmektedir. Tarih, dil, edebiyat, sanat ve özellikle etnografya ile sosyoloji gibi bilim dallarında araştırmalar yapılarak eserler ortaya konulmalı, böylece hem Türk etnik coğrafyasını hakkında çok yönlü bir bilgi birikimine sahip olunacaktır hem de bu çalışmaların Türk lehçelerine tercümesiyle Türk topluluklarının birbirini tanımasına imkân sağlanmış olacaktır. Gelecekte bu bilimsel çalışmalar tıp, fen bilimleri, teknoloji, ekonomi ve turizm gibi alanları kapsaması ise kaçınılmaz olacaktır. Neticede bu çalışmalar Türk üst kimliğinin inşasıyla birlikte bölgenin ekonomik potansiyelinin ortaya konulmasıyla her alanda kolektif bir kalkınmaya katkı sağlayacaktır.

Günümüz dünyası küçülmüş, küresel terörizm, yasadışı göç, ekonomik buhranlar, ekonomik ve siber

savaşların yaşandığı bir yer haline gelmiştir. Yaşanan her olay dünyanın tamamını kısa zaman dilimi içerisinde etkiler duruma gelmiştir. Kimi ülkelerin adı kalsa da kendisi faal olarak ortada kalmamıştır. Dünyadaki bu siyasal ve ekonomik fırtınada ittifaklarve güvenilir ortaklıklar daha da önem kazanmıştır. Ortaya çıkan bu mevcut küresel siyasi-ekonomik durumda birbirini tamamlayan zengin kaynaklara sahip Türk ülkelerinin Avrupa Birliği tarzında bir birlik olması gerektiği fikri romantik değil, aksine reel bir zorunluluk haline gelmiştir.

Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının ardından yaklaşık 28 yıl geçmesiyle yeteri kadar olmasa da her alanda ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış ve bu ülkeler birbirlerini tanıyan yeterli insan kaynağına kavuşmuştur. Yapılacak çalışmalarda ehliyet ve liyakat sahibi bölgeye hâkim kişiler değerlendirilmelidir. Türk ülkeleri arasındaki ilişkilerde, yapılan yatırımlarda koordinasyon ve kurumsallaşma çok önemlidir. Koordinasyonsuz, kısa vadeli ihtiyaçlara binaen ortaya çıkan kurum ve projeler büyük kaynak ve zaman kaybına neden olacaktır. Hem Türk Keneşi benzeri kurumların hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin müstakil proje ve yatırımlarının yapılacak ciddi saha araştırmalarıyla geliştirilecek uzun soluklu plan ve stratejilerle dayanan projelerin hayata geçirilmesi ortak ve müreffeh bir geleceğe adım atılmasını sağlayacaktır. Medya, kültür, eğitim ve dil alanında yapılacak uzun soluklu stratejik derinliği olan çalışmaların yapılması Türk halklarının birbirini daha iyi anlamasını sağlayacak ve ülkeler arasındaki işbirliği imkânlarını artıracaktır. Orta vadede ise tarihi süreçte zarar gören Türk halkları arasındaki Türk üst kimliği yeniden inşa edilmiş olacaktır.

Bir şeyi bozmak çok kolay, yapmak ise çok zordur ve zaman gerektirir. Bir medeniyet inşasına ve dünyaya nizam vermeye talip olan milletin tarihin ve bilimin ışığında sabırla, kararlılıkla ve inançla yürümesi gerekmektedir. Bu yürüyüşte sadece devlet mekanizmasına değil; sivil toplum kuruluşlarına ve bireylere büyük görevler düşmektedir.

Kaynakça

1. **Sovyet Büyük Ansiklopedisi/Bol'şaya Sovetskaya Entsiklopediya**. (1955). Editör: B.A. Bvedenskiy, Cilt 32, Moskova.
2. Malaşev, Zamir. (2012). **Bağımsızlığının 20. Yılında Kırgızistan ve Kırgızistan-Türkiye İlişkiler Çalıştayı**, ORSAM Tutanakları, No: 19, Ankara.
3. Dündar H., Alimbekov A. vd. (2018). **25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Eğitim İlişkileri ve İş Birlikleri**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek.
4. KTMÜ Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı. (Erişim Tarihi: 20.08.2019). http://oidb.manas.edu.kg/ss.php.
5. Satıcıoğlu, Venera. (2018). **"Ak Parti Dönemi Kırgızistan-Türkiye İlişkileri (2002-2016)"**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi SBE, Bişkek.